

Contribuția Bisericii la „Fondul jertfelor liniei demarcaționale” (1919)

Dr. VASILE MĂRCULEȚ¹
Dr. ALEXANDRU BUCUR²

Sfârșitul Primului Război Mondial afla trupele române în ofensivă în Transilvania. Odată cu încheierea armistițiului între acestea și forțele maghiare a fost fixată o așa-numită linie de demarcație. După trei modificări succesive, determinate de mersul evenimentelor militare, la 26 februarie 1919 era stabilită cea de-a patra și ultima linie de demarcație. Noua linie de demarcație urma traseul căii ferate Satu-Mare – Oradea – Arad³.

Fondul jertfelor liniei demarcaționale

Potrivit acordurilor stabilite, trupele maghiare, aflate la răsărit de aliniamentul Satu-Mare – Arad, urmau să se replieze 100 km, până aproape de Tisa. Între Armata Română, care urma să înainteze și să preia controlul asupra comitatelor Satu-Mare, Carei, Oradea și Arad, era stabilită o fâșie demilitarizată, situată la vest de linia de demarcație, care cuprindea comitatele Vásárosnamény, Debrecen, Gyoma, Hódmezővásárhely și Szeged. În această zonă era menținută administrația maghiară, exercitată însă sub supraveghere franceză⁴.

În condițiile în care autoritățile maghiare au refuzat să recunoască actul unirii Transilvaniei cu România, proclamat la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, acestea au declanșat, împotriva românilor rămași la vest de linia de demarcație, o prigoană fără precedent. Politica antiromânească a ungarilor s-a intensificat, conducând la atrocități ne mai întâlnite, mai ales, după proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor, de sorginte bolșevică (21 martie 1919). Presa românească a vremii, din Transilvania, abundă în informații referitoare la barbariile maghiare împotriva românilor⁵.

Atrocitățile maghiare au produs un val de indignare în rândul românilor din întreaga Transilvanie⁶. În asemenea context, la 18 martie 1919, din inițiativa Reuniunii Femeilor Române din Sibiu și din jur era înființat *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*, constituit din chete și donații, provenite, atât de la persoane particulare, cât și de la instituții, administrat de Banca *Albina* din Sibiu, prin intermediul căruia urma să se vină în sprijinul victimelor barbariilor maghiare de la vest de linia de demarcație. Se intenționa ca strângerea de donații să înceteze la 1 mai 1919⁷.

Apelului femeilor din Sibiu i-au răspuns favorabil, reuniuni de femei, persoane particulare, instituții ale administrației publice, centrale și locale, instituții militare și ale ordinii publice, instituții economice, comerciale și financiar-bancare, instituții de știință și cultură, instituții de învățământ, în primul rând din Transilvania, dar și din Vechiul Regat și chiar din Ungaria.

Astfel că la 28 iunie 1919, dată la care sunt publicate, în presă, ultimele informații referitoare la *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*, se strânseseră 301 donații și colecte, în valoare de 541.476 coroane și 65 filleri⁸.

După 28 iunie 1919 nu mai dispunem de informații din presă cu privire la noi colecte pentru *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*. În *Raportul general pe anii 1917/18 și 1918/19*, al *Reuniunii Femeilor Române din Sibiu*, semnat de Catinca A. Bârseanu, președinta acesteia, și dr. Vasile Bologa, secretar, se arată însă că la data 7 iulie 1919, cea a redactării acestuia, „*colecta se continuă încă și astăzi numără peste 700.000 coroane din contribuțiile generoase ale poporului român, din care se va alina încă soarta multor români maltratați de bolșevismul unguresc*”⁹. Concluzia firească, desprinsă din aceste informații, este aceea că în prima decadă a lunii iulie 1919, acțiunea de strângere de colecte pentru *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*, se afla încă în desfășurare.

Contribuțiile Bisericii

Una din instituțiile care a răspuns imediat apelului Reuniunii *Femeilor* din Sibiu, din 18 martie 1919 a fost Biserica, avem aici în vedere, în primul rând, cele două Biserici surori: Biserica Ortodoxă Română și Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică). Atât la nivel instituțional, cât și la nivel personal, respectiv prin slujitorii ei sau a membrilor familiilor lor Biserica s-a implicat activ, atât în realizarea de donații, cât și în strângerea de colecte pentru *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*. Inclusiv două din periodicele vremii, care au contribuit la susținerea *Fondului jertfelor liniei demarcaționale*, respectiv *Telegraful Român* și *Unirea Poporului*, au fost organe ale unor dieceze bisericești, primul al Mitropoliei Ortodoxe a Sibiului, cel de-al doilea al Mitropoliei Greco-Catolice a Blajului.

Informațiile pe care le deținem ne permit ca între 18 martie și 28 iunie 1919, perioadă în care au fost publicate constant în presă informații referitoare la situația *Fondului jertfelor liniei demarcaționale*, să identificăm un număr de 25 de donații și colecte, provenite, integral sau parțial, din cadrul Bisericii. Acestea au reprezentat peste 8,30%, din totalul colectelor și donațiilor intrate în perioada amintită în contul fondului. Cele 25 de colecte și donații au însumat 13.822 coroane și 24 filleri, adică aproximativ 2,55% din suma totală intrată în contul *Fondului jertfelor liniei demarcaționale* la 28 iunie 1919.

Evoluția donațiilor și a colectelor realizate în cadrul Bisericii poate fi urmărită cu relativă ușurință pe baza consemnărilor din presă.

Ea se prezintă astfel:

- Preoții întruniți în congres, la Sibiu – 5.699 coroane¹⁰;
- Colecta protopopului Vasile Szmigelsky, realizată cu prilejul sinodului protopopesc al tractului Biia, din jud. Târnava Mică (azi în jud. Alba) – 130 coroane¹¹;
- Colecta preotului Victor Florea din localitatea Iași, din jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov) – 130 coroane¹²;
- Colecta preotului Simion (Sinezio?) Bistrean din Var, jud. Sălaj (azi în jud. Sălaj) – 156 coroane¹³;
- Colecta preotului Ioan Frâncu și a lui Nicolae Muntean din Cetea, jud. Alba de Jos (azi în jud. Alba) – 163 coroane¹⁴;
- Colecta preotului Ioan Sporea din Hăghig, jud. Brașov (azi în jud. Covasna) – 651 coroane¹⁵;
- Colecta preotului Ștefan Rusu, protopop al Târgu Mureșului – 340 coroane¹⁶;
- Colecta preotului E. Stoica din Aciliu, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu) – 100 coroane¹⁷;
- Colecta preotului greco-catolic Dionisiu Vaida din Bistrița – 869 coroane¹⁸;
- Colecta preotului Ioan Crăciun și Samoilă Puțan, primar în Șpring, jud. Alba de Jos (azi în jud. Alba) – 320 coroane¹⁹;
- Colecta preotului ortodox Ioan Dumitrescu din Hălmeag, jud. Târnava Mare (azi în jud. Brașov) – 137 coroane²⁰;
- Colecta preotului greco-catolic Ioan Ciorța din Hamba, jud. Sibiu (azi în județul Sibiu) – 142 coroane și 74 filleri²¹;
- Colecta preotului Nicolae Todoran, protopop al Cetății de Baltă, jud. Târnava Mică (azi în jud. Alba) – 85 coroane²²;
- Colecta preotesei Ana Togan și a Paraschivei Hedu în parohia greco-catolică din Sibiu – 1.448 coroane²³;
- Colecta preotului Petru Chirion din Ighiu, jud. Alba de Jos (azi în județul Alba) – 460 coroane²⁴;
- Colecta preotului Valer Comșa din Copăceni, jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov) – 244 coroane și 80 filleri²⁵;
- Colecta preotului Ilie Iosof din Galeș, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu) – 41 coroane²⁶;
- Colecta preotesei M. Vodă, V. Biro și Matei Toader din Ormenișul de Câmpie, jud. Cojocna (azi în jud. Mureș) – 779 coroane²⁷;
- Colecta Parohiei greco-catolice din Bod, jud. Brașov (azi în județul Brașov) – 429 coroane²⁸;

ANEXA *Colecte și donații ale Bisericii*

Colecta / donația	Valoarea Coroane, filleri	Sursa documentară
Preoții întruniți în congres la Sibiu	5.699	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 29, din 12/25 martie 1919, p. 3; Idem, anul LXVII, nr. 33, din 3 aprilie 1919, p. 3; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 55, din 13/26 martie 1919, p. 2; <i>Patria</i> , anul I, nr. 38, din 30 martie 1919, p. 3.
Colecta protopopului Vasile Szmigelsky, realizată cu prilejul sinodului protopopesc al tractului Biia, jud. Târnava Mică (azi în jud. Alba)	130	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 73, din 16 aprilie 1919, p. 3; <i>Patria</i> , anul I, nr. 51, din 16 aprilie 1919, p. 2; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 38, din 19 aprilie 1919, p. 6.
Colecta preotului Victor Florea din localitatea Iași, fostul jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov)	130	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 77, din 20 aprilie 1919, p. 5; <i>Patria</i> , anul I, nr. 55, din 20 aprilie 1919, p. 3; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 39, din 24 aprilie 1919, p. 3.
Colecta preotului Simion (Sinezio?) Bistrean din Var, jud. Sălaj (azi în jud. Sălaj)	156	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 77, din 20 aprilie 1919, p. 5; <i>Patria</i> , anul I, nr. 55, din 20 aprilie 1919, p. 3; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 39, din 24 aprilie 1919, p. 3.
Colecta preotului Ioan Frâncu și a lui Nicolae Muntean din Cetea, jud. Alba de Jos (azi în jud. Alba)	163	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 95, din 16 mai 1919, p. 2; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 48, din 24 mai 1919, p. 7.
Colecta preotului Ioan Sporea din Hăghig, jud. Brașov (azi în jud. Covasna)	651	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 95, din 16 mai 1919, p. 2; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 48, din 24 mai 1919, p. 7.
Colecta preotului Ștefan Rusu, protopop al Târgu Mureșului	340	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului E. Stoica din Aciliu, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu)	100	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului greco-catolic Dionisiu Vaida din Bistrița	869	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului Ioan Crăciun și Samoilă Puțan, primar în Șpring, jud. Alba de Jos (azi în jud. Alba)	320	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului ortodox Ioan Dumitrescu din Hălmeag, jud. Târnava Mare (azi în jud. Brașov)	137	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului greco-catolic Ioan Ciortea din Hamba, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu)	142,74	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotului Nicolae Todoran, protopop al Cetății de Baltă, jud. Târnava Mică (azi în jud. Alba)	85	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
Colecta preotesei Ana Togan și a Paraschivei Hedu în parohia greco-catolică din Sibiu	1.448	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 47, din 20 mai 1919, p. 3.
Colecta preotului Petru Chirion din Ighiu, jud. Alba de Jos (azi în județul Alba)	460	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 47, din 20 mai 1919, p. 3.
Colecta preotului Valer Comșa din Copăceni, jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov)	244,80	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 106, din 1 iunie 1919, p. 3.
Colecta preotului Ilie Iosof din Galeș, județul Sibiu (azi în jud. Sibiu)	41	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 109, din 5 iunie 1919, p. 2; <i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 52, din 7 iunie 1919, p. 6.
Colecta preotesei M. Vodă, V. Biro și Matei Toader din Ormenișul de Câmpie, jud. Cojocna (azi în jud. Mureș)	779	<i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 117, din 15 iunie 1919, p. 3.
Colecta Parohiei greco-catolice din Bod, jud. Brașov (azi în județul Brașov)	429	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta preotului Corneliu Lazăr, protopop în Hălmeagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad)	100	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta Oficiului Parohial Jina, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu)	403	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta Bisericii din Hurez, jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov)	429	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta preotesei Valeria Lazăr din Hălmeagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad)	100	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta preotului Corneliu Lazăr din Hălmeagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad)	337	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Colecta preotului Ioan Debu din Vulcan, jud. Brașov (azi în jud. Brașov)	128,70	<i>Telegraful Român</i> , anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; <i>Renașterea Română</i> , anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
Total	13.822,24	

- Colecta preotului Corneliu Lazăr, protopop în Hălmagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad) - 100 coroane²⁹;
- Colecta Oficiului Parohial Jina, jud. Sibiu (azi în jud. Sibiu) - 403 coroane³⁰;
- Colecta Bisericii din Hurez, jud. Făgăraș (azi în jud. Brașov) - 429 coroane³¹;
- Colecta preotesei Valeria Lazăr din Hălmagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad) - 100 coroane³²;
- Colecta preotului Corneliu Lazăr din Hălmagiu, jud. Arad (azi în jud. Arad) - 337 coroane³³;
- Colecta preotului Ioan Debu din Vulcan, jud. Brașov (azi în jud. Brașov) - 128 coroane și 70 filleri³⁴.

Parcurgerea informațiilor de care dispunem ne confirmă faptul, semnalat mai sus, că dintre colectele și donațiile realizate prin intermediul Bisericii, la realizarea unora au contribuit și o serie de persoane care nu făceau parte din rândul clericilor sau al familiilor acestora, având alte ocupații, funcții sau atribuții. Asemenea colecte și donații le-am considerat ca provenind doar parțial din cadrul Bisericii.

Din totalul celor 25 de colecte și donații am identificat un număr de cinci, respectiv 20% din total, care pot fi încadrate în categoria celor provenind doar parțial din cadrul Bisericii. Potrivit consemnărilor din presă, din totalul celor 5.699 de coroane, donate de participanți la congresul preoților din Sibiu, 1.000 de coroane a fost contribuția comerciantului sibian Teodor Doboș³⁵. Acestea i se adaugă: colecta de 163 coroane a preotului Ioan Frâncu și a lui Nicolae Muntean din Cetea³⁶, cea de 320 coroane a preotului Ioan Crăciun și Samoilă Puțan, primar în Șpring³⁷, cea de 1.448 coroane realizată de preoteasa Ana Togan și a Paraschivei Hedu în parohia greco-catolică din Sibiu³⁸ și cea de 779 coroane a preotesei M. Vodă, V. Biro și Matei Toader din Ormenișul de Câmpie³⁹.

După 28 iunie 1919, în condițiile în care comunicarea informațiile în presă cu privire la evoluția *Fondului jertfelor liniei demarcaționale* încetează, nu cunoaștem nici care a fost contribuția Bisericii în perioada următoare. Nu este exclus ca și după această dată, reprezentanții acesteia să fi contribuit cu noi colecte și donații la fond. Care au fost acestea, care a fost valoarea lor sunt aspecte care rămân imposibil de precizat la nivelul actual al cercetării și în contextul absenței totale a oricărei informații.

Concluzii finale

Apelul femeilor române din Sibiu și din jur din data de 18 martie 1919 cu privire la constituirea *Fondului Jertfelor liniei demarcaționale* a aflat un puternic ecou la nivelul Bisericii. Cele două Biserici românești, Biserica Ortodoxă și Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică) s-au implicat activ, atât la nivel instituțional, cât și prin intermediul clericilor sau a membrilor familiilor acestora în realizarea de donații și de colecte pentru *Fondul jertfelor liniei demarcaționale*.

Informațiile din presa vremii permit constatarea că în perioada cuprinsă între 18 martie și 28 iunie 1919 din partea unor instituții ale Bisericii, a unor preoți sau membri ai familiilor lor au fost realizate un număr de 25 donații și colecte reprezentând circa 8,30% din totalul donațiilor și colectelor intrate în contul *Fondului jertfelor liniei demarcaționale*. Suma acestor colecte și donații s-a ridicat la 13.822 coroane și 24 filleri, adică la aproximativ 2,55% din totalul sumei strânse pentru fond până la 28 iunie 1919. Dintre cele 25 de colecte și donații, un număr de cinci, reprezentând 20% din total, pot fi încadrate în categoria celor provenind doar parțial din cadrul Bisericii.

THE CONTRIBUTION OF THE CHURCH AT THE "BORDER LINE VICTIMS' FUND" (1919)

In the period between March 18 and June 28, 1919, from some Church institutions, some priests or members of their families there were received 25 donations and collections representing about 8,30% of the total donations and collections entered into the account of Border Line Victims' Fund. The amount of these collections and donations was 13.822 crowns and 24 fillers, i.e. approximately 2,55% of the total amount raised for the fund until June 28, 1919. Of the 25 collections and donations, five, about 20% from the total, may be included in the category of the ones coming only partially from within the Church.

Keywords: Border Line Victims' Fund, Romanian Telegraph, Church, 1919, Romanian Army.

NOTE

- 1** Doctor în istorie; profesor la Colegiul Tehnic „Mediensis” din Mediaș, jud. Sibiu; e-mail: vasilemarculet@gmail.com
- 2** Doctor în istorie; colonel în rezervă, Sibiu; e-mail: albucur@gmail.com
- 3** Z. Szász, *The end of Hungarian Rule in Transylvania*, în *History of Transylvania*, General Editor: Béla Köpeczi. Editors: László Makkai, András Mócsy, Zoltán Szász. Assistant Editor: Gábor Barta. Editor of the English translation: Bennett Kovrig. Primary translation by Péter Szaffkó et al., vol. III: From 1830 to 1919, Edited by Zoltán Szász, New York, 2002; p. 786.
- 4** *Ibidem*.
- 5** „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 26, din 5/18 martie 1919, p. 2; Idem, Anul LXVII, nr. 27, din 7/20 martie 1919, p. 2, 6; Idem, Anul LXVII, nr. 28, din 9/22 martie 1919, p. 1; Idem, Anul LXVII, nr. 47, din 20 mai 1919, pp. 2-3; „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 66, „Poporul”, nr. 9, din 27 martie 1919, p. 1; Cf. C. Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 417; Cf. D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania Armatei Române din 1918-1919*, București, 1994, pp. 162-163.
- 6** *Ibidem*; „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 66, „Poporul”, nr. 9, din 27 martie 1919, p. 1.
- 7** Idem, Anul LXVII, nr. 27, din 7/20 martie 1919, p. 3.
- 8** Idem, Anul LXVII, nr. 6, din 28 iunie 1919, p. 7.
- 9** Catinca A. Bârseanu, V. Bologa, *Raport general pe anii 1917/18 și 1918/19*, în *Anuarul Reuniunii Femeilor Române din Sibiu pe anii 1917/19 și 1918/19*, Sibiu, 1919, p. 15; Cf. Valeria Șoroștineanu, *Reuniunea Femeilor Române din Sibiu în anii Primului Război Mondial*, în „Astra Sebesiensis”, 2, 2016, p. 69.
- 10** „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 29, din 12/25 martie 1919, p. 3; Idem, Anul LXVII, nr. 33, din 3 aprilie 1919, p. 3; „Renașterea Română”, Anul I, nr. 55, din 13/26 martie 1919, p. 2; „Patria”, Anul I, nr. 38, din 30 martie 1919, p. 3.
- 11** „Renașterea Română”, Anul I, nr. 73, din 16 aprilie 1919, p. 3; „Patria”, Anul I, nr. 51, din 16 aprilie 1919, p. 2; „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 38, din 19 aprilie 1919, p. 6.
- 12** Idem, Anul I, nr. 77, din 20 aprilie 1919, p. 5; Idem, Anul I, nr. 55, din 20 aprilie 1919, p. 3; Idem, Anul LXVII, nr. 39, din 24 aprilie 1919, p. 3.
- 13** *Ibidem*; *Ibidem*; *Ibidem*.
- 14** Idem, Anul I, nr. 95, din 16 mai 1919, p. 2; „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 48, din 24 mai 1919, p. 7.
- 15** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 16** „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
- 17** *Ibidem*.
- 18** *Ibidem*.
- 19** *Ibidem*.
- 20** *Ibidem*.
- 21** *Ibidem*.
- 22** *Ibidem*.
- 23** Idem, Anul LXVII, nr. 47, din 20 mai 1919, p. 3.
- 24** *Ibidem*.
- 25** „Renașterea Română”, Anul I, nr. 106, din 1 iunie 1919, p. 3.
- 26** Idem, Anul I, nr. 109, din 5 iunie 1919, p. 2; „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 52, din 7 iunie 1919, p. 6.
- 27** Idem, Anul I, nr. 117, din 15 iunie 1919, p. 3.
- 28** „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 57, din 21 iunie 1919, p. 6; „Renașterea Română”, Anul I, nr. 123, din 22 iunie 1919, p. 3.
- 29** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 30** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 31** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 32** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 33** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 34** *Ibidem*; *Ibidem*.
- 35** Idem, Anul LXVII, nr. 33, din 3 aprilie 1919, p. 3; „Renașterea Română”, Anul I, nr. 55, din 13/26 martie 1919, p. 2; „Patria”, Anul I, nr. 38, din 30 martie 1919, p. 3.
- 36** „Renașterea Română”, Anul I, nr. 95, din 16 mai 1919, p. 2; „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 48, din 24 mai 1919, p. 7.
- 37** „Telegraful Român”, Anul LXVII, nr. 46, din 17 mai 1919, p. 6.
- 38** Idem, Anul LXVII, nr. 47, din 20 mai 1919, p. 3.
- 39** „Renașterea Română”, Anul I, nr. 117, din 15 iunie 1919, p. 3.